

Klima- og miljødepartementet

Postboks 8013 Dep
0030 OSLO

Vår ref: 25/6216-5

Deres ref: 25/1428

Dato: 23.08.2025

Høringsbrev

Kulturdirektoratet takker for muligheten til å komme med høringssvar til ny kulturmiljølov.
Direktoratet leverer sitt innspill etter fristen i henhold til avtale med Felix Lous.

Med hilsen

Torbjørn Urfjell
avdelingsdirektør

Inga-Lill Sundset
seksjonsleder

Godkjent og ekspedert elektronisk

Innspill til høring – Kulturmiljølovutvalgets utredning NOU 2025: 3 Ny kulturmiljølov

Kulturdirektoratet viser til høringsbrevet til Klima- og miljødepartementet (KLD), *NOU 2025: 3 Ny kulturmiljølov*, og vil med dette komme med noen overordnede kommentarer og innspill med utgangspunkt i våre ansvarsområder.

Kulturdirektoratet

Kulturdirektoratet ble opprettet 1. januar 2023 ved at Norsk Kulturråd sitt sekretariat ble formalisert som et eget direktorat med nytt navn. Denne omorganiseringen resulterte i at Kulturdirektoratet overtok rollen som sekretariat for det uavhengige organet Kulturrådet, i tillegg til å administrere Norsk kulturfond, Statens kunstnerstipend og Fond for lyd og bilde. Direktoratet gjør oppmerksom på at det gamle navnet er brukt i forslaget til ny kulturmiljølov.

Kulturdirektoratet ved Seksjon for kulturarv og museum har hovedansvar for utvikling av museumssektoren i Det nasjonale museumsnettverket, som består av 61 museer som mottar statlige driftstilskudd fra KUD. Seksjonen har også ansvar for oppfølging av UNESCO-konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven fra 2003, og bistår KUD i arbeidet med 1970-konvensjonen om ulovlig import, eksport og overføring av eiendomsrett til kulturgjenstander.

Seksjonen administrerer også ordningen for utførsel og innførsel og tilbakelevering av kulturgjenstander, etter forskrift om utførsel og innførsel av kulturgjenstander. Direktoratet har også rollen som nasjonal koordinator for økt mangfold, inkludering og deltagelse i kultursektoren.

Løse kulturminner

Forslaget åpner opp for at Riksantikvaren skal ha myndighet til å regulere vern i form av vedtaksfredning for andre gjenstandskategorier enn de som i dag faller inn under Riksantikvarens forvaltningsansvar. Særlig kategorien løse kulturminner kan omfatte alle gjenstandstyper med kulturhistorisk verdi, også slike som ikke (lenger) har en intuitiv forbindelse med den større sammenhengen det har sin opprinnelse i. Dette inkluderer gjenstander som i dag faller nærmere kulturforvaltningens ansvarsområde, slik som kunst-, design- eller håndverksgjenstander, arkiv-, bibliotek- og museumsgjenstander fra nyere tid. I dag er gjeldende virkemidler for ivaretagelsen av disse innførsels- og utførselsforbud, slik disse er regulert både etter nasjonal rett og etter

internasjonale konvensjoner, begrensede. Det har i flere saker som har fått medieoppmerksomhet vært stilt spørsmål ved virkemidlene staten har til å sikre vern av løse gjenstander med kulturhistorisk verdi, slik som sentrale kunstverk. Denne typen oppmerksomhet kan gjøre fredning politisk aktuelt, og Kulturdirektoratet vil derfor anmode KLD til å vurdere alle aspekter som aktualiserer seg ved eventuelle fremtidige saker av denne typen, og om det er behov for å vurdere særlige saksbehandlingsregler for dem.

Et viktig spørsmål fra direktoratets perspektiv, er myndighetenes ansvarsroller knyttet til faglig grunnlag for fredningsvedtaket. Både begrunnelsen for gjenstandens kulturhistoriske verdi, og behovet og rammene for eventuelle pålegg og forbud som skal følge av selve fredningsvedtaket, må være tilstrekkelig faglig forankret. Direktoratet vil stille spørsmål ved om det i saker der det eventuelt blir snakk om fredning av andre gjenstandskategorier enn de som normalt hører inn under kulturmiljøforvaltningen, kan være behov for at utredning og saksforberedelse gjøres i samarbeid med relevante faginstitusjoner på kulturforvaltningsfeltet, og ikke gjennomføres av Riksantikvaren alene. Her kan dagens vedtaksinstitusjoner for regelverket om utførsel av kulturgjenstander være aktuelle. Det samme gjelder utarbeidelsen av eventuelle politiske styringsdokumenter som kan bli førende for fremtidig fredningspraksis, i den grad disse aktualiserer fredning av disse gjenstandskategoriene.

Det samme spørsmålet gjør seg etter direktoratets syn gjeldende for fylkeskommunenes og Sametingets adgang til forenklet fredning, dersom også denne formen for vern skal kunne brukes på løse kulturminner.

Direktoratet vil også påpeke at myndighet og ansvar knyttet til eventuelle avgjørelser om å tre inn i høyeste bud ikke er gjort rede for i utvalgets forslag. I utredningen heter det at forkjøpsretten ligger til staten, men dette kan oppfattes å være en for generell ansvars plassering når det kan være snakk om gjenstander av svært ulik karakter.

Innførsel og utførsel av kulturgjenstander

Kulturdirektoratet tar til etterretning at Kulturmiljølovutvalget mener at reglene for innførsel, utførsel og tilbakelevering av kulturgjenstander ikke skal være en del av kulturmiljølova, men vedtas i en egen lov. Vi oppfordrer departementet til å samarbeide med Kultur- og likestillingsdepartementet om samordning mellom regelverkene, slik at forvaltningen av materiell kulturarv (herunder eventuelle kunstgjenstander som kan bli fredet etter den foreslåtte loven) blir mest mulig enhetlig på tvers av forvaltningssektorene også her.

Direktoratet ber også departementet ta stilling til hvordan regelverket for innførsel, utførsel og tilbakelevering av kulturgjenstander skal sikres i en eventuell overgangsfase før ny regulering av dette feltet er på plass.

Immateriell kulturarv

I lovframlegget omtales immateriell kulturarv og derunder handverkspraksiser (§ 2 og 43). Kulturdirektoratet er positive til at det kan legges vekt på immateriell kulturarv når det skal vurderes om kulturmiljø har høy kulturhistorisk verdi (§ 2). Vi vil likevel presisere at der fredning baseres på immateriell kulturarv, er det viktig at fredningsvedtakets bestemmelser er tilpasset videreutvikling av den immaterielle/levende kulturarven. Etter direktoratets syn er det her særlig viktig å tilrettelegge for viderebruk av det fredete kulturmiljøet.

Lovforslaget mangler også virkemidler og en tydelig ansvarsfordeling når det gjelder immateriell kulturarv (se § 7). Det bør avklares hvordan Riksantikvaren skal samhandle med andre direktorat, faginstanser samt fagmiljøer innen håndverk, levende tradisjoner og kulturformidling, for å få en helhetlig forvaltning på feltet.

Bevaring av bygningsarven er blant de mest dagsaktuelle temaene i museumssektoren. Museene i Det nasjonale museumsnettverket forvalter nærmere 5000 kulturhistoriske bygninger, hvorav i underkant av 1000 fredede bygninger, som dekker tidsspennet fra 800-tallet og fram til i dag. I 2019 gjennomførte Kulturdirektoratet en bygningsvernundersøkelse i KUD-museene på bestilling fra KUD.¹ Det ble også foretatt en undersøkelse om kompetanse og personellressurser knyttet til vedlikehold og behov museene har for håndverkere.² Svarene viste at museene årlig bruker nær 300 årsverk på vedlikehold av kulturhistoriske samlinger, men at de har behov for 500 årsverk for å holde tritt med etterslepet.

Museenes årlige statistikkrapportering bekrefter funnene i bygningsvernsundersøkelsen knyttet til etterslep på restaurering og vedlikehold av de kulturhistoriske bygningene, hvor manglende tilgang på håndverkkompetanse oppgis som en av årsakene. Til tross for etablering av studier og læringsarenaer i de senere årene, er behovet for håndverkere langt større enn tilgangen.

NOUen peker også på utfordringer som følge av manglende tilgang på håndverkere med kompetanse innenfor tradisjonelle handverksteknikker (side 77 flg.). Utvalgets forslag om en egen paragraf (§ 43) som markerer styresmaktenes særlige ansvar for å sikre og ta vare på håndverk og tradisjonelle teknikker støttes av Kulturdirektoratet. Direktoratet støtter også utvalgets synspunkt om at kulturmiljømyndighetene må bruke vedtak, vilkår, tilskudd og andre virkemidler etter loven til å sørge for dette. Direktoratet vil samtidig understreke viktigheten av at dette lovforslagets betydning for tradisjonshåndverkens stilling ikke må få negative konsekvenser for forvaltningens arbeid med andre former for immateriell kulturarv.

Tilgang på tilskuddsordninger for museene

Museer som forvalter både fredede kulturmiljø og fredede kulturhistoriske bygninger, etterlyser flere tilskuddsordninger hvor de kan søke tilskudd til vedlikehold og restaurering.

I lovforslagets § 40 Tilskot til eigaren av freda kulturmiljø, står det at «Kulturmiljøstyresmakta kan gje tilskot til antikvariske meirkostnader, istandsetjing og vedlikehald av freda kulturmiljø». Vi anerkjenner det som positivt at lovutvalget vil fjerne rettighetsaspektet ved tilskudd til antikvariske meirkostnader og åpne for at alle typer eiere kan få tilskudd.

Nå som omfanget av fredete bygninger er foreslått økt gjennom flytting av aldersgrensene, ber direktoratet departementet sørge for at det øvrige virkemiddelapparatet tilpasses den økte mengden fredete bygninger, og medfølgende økt mengde ivaretakelsesansvar, loven eventuelt leder til.

¹ <https://www.kulturdirektoratet.no/web/guest/vis-publikasjon/-/museene-kulturhistoriske-bygningssamlinger>

² <https://www.kulturdirektoratet.no/documents/10157/87704b1d-029f-4d9b-a967-e9e9cca25df5>

Urfolk og nasjonale minoriteter

Kulturdirektoratet støtter forslaget om å etablere særskilte saksbehandlingsregler og nemnder for nasjonale minoriteter. Direktoratet vil særlig fremheve følgende punkter:

Tidlig og reell medvirkning: Det er avgjørende at medvirkning fra urfolk og nasjonale minoriteter skjer på et tidlig tidspunkt i prosessen, og at det legges til rette for reell innflytelse. Medvirkning må gå utover tradisjonelle høringsprosesser og sikre at urfolk og nasjonale minoriteters perspektiv faktisk påvirker beslutningene. Når myndighetene skal følge opp plikten etter forslagets § 13, er det særlig viktig at det blir tatt hensyn til behov og forutsetninger hos de ulike minoritetsgruppene.

Anerkjennelse av lokalsamfunn og tradisjonsbærere: Lokalsamfunn og tradisjonsbærere må anerkjennes som legitime forvaltere av sin egen kulturarv. Deres kunnskap og erfaringer bør tillegges betydelig vekt i vurderinger og beslutninger som berører immateriell kulturarv. Direktoratet støtter derfor forslaget om at det skal legges «stor vekt» på hvordan kulturmiljøet kan bidra til å sikre kulturen, språket og samfunnslivet til samer og de nasjonale minoritetene ved avgjørelser som angår dette.

Særskilt oppmerksomhet til samisk og de nasjonale minoritetenes immaterielle kulturarv: Kulturdirektoratet understreker viktigheten av at loven brukes som et virkemiddel til å styrke samenes og de nasjonale minoritetenes immaterielle kulturarv, og ber departementet understreke dette i sin omtale av lovformålet i proposisjonen.

Videre viser kulturmiljølovutvalget til at er det et svært begrenset antall kulturmiljøer knyttet til kvensk kultur som er fredet. Dette vurderes som bekymringsverdig, og det antas at automatisk fredning vil kunne bidra til å øke antallet. En vesentlig effekt av automatisk fredning kan være økt bevissthet og kunnskap om kvenske kulturminner, både blant den kvenske befolkningen og i majoritetsbefolkningen.

Kulturmiljølovutvalget konkluderer med at automatisk fredning av samiske kulturminner fra før 1917 har hatt en positiv effekt. På bakgrunn av tilsvarende samfunnsendringer som har påvirket samiske kulturminner, vurderes det som formålstjenlig at kvenske kulturminner eldre enn år 1917 også omfattes av automatisk fredning. Selv om Kulturmiljølovutvalget opererer med en grense på 1850, med begrunnelse i at Norge da trådte inn i en moderne samfunnsstruktur, anses år 1917 som en mer hensiktsmessig grense. Her bør også kulturminner knyttet til samhandling mellom samer og kvener nevnes. Samiske og kvenske miljøer har tidligere uttalt seg om dette (Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, Dokument 19 (2022–2023), s. 525).

For å støtte forsoningsprosessen, er det viktig å følge opp kommisjonens forslag. Rapporten peker på at fornorskingen har ført til lite kunnskap om urfolks og nasjonale minoriteters historie. Kulturminner har derfor stor verdi som dokumentasjon av historisk tilstedeværelse og identitet. En utfordring i dag er manglende registrering, noe som gjør samiske, kvenske og skogsfinske kulturminner særlig utsatt ved inngrep i landskapet. Direktoratet ber departementet vurdere om registrering av disse kategoriene kulturmiljø bør gis særlig fokus.

Samarbeid om samlingsutvikling

Når det gjelder museer og kulturmiljøforvaltningen, har NOUen naturlig nok mest fokus på forvaltningsmuseene. Til tross for ulikheter i mandat og forvaltningsstruktur, har forvaltningsmuseene mye til felles med museene i Det nasjonale museumsnettverket (KUD-

museene), som eksempel når det gjelder utfordringer knyttet til dokumentasjon, avhending og magasinbehov.

Avhending er viktig for en bærekraftig samlingsutvikling, men det krever både kompetanse, dialog, og prosedyrer for å gjøre på en god måte. KUD-museene har jobbet godt med å videreutvikle kompetanse og praksis på avhending i de senere årene, herunder også avhending til hverandre.

Forvaltningsmuseene har i dag strengere regler for avhending av kulturminner, enn KUD-museene har for avhending av museumsgjenstander. Til tross for ulikheter kunne begge parter hatt nytte av mer faglig utveksling på tvers av forvaltningsansvar, noe som også museumsmeldinga legger vekt på. Vi oppfordrer til at det legges vekt på å fremme denne typen samarbeid ved etablering av nye regler for forvaltningsmuseenes rådighet over sine samlinger. Direktoratet ber departementet vurdere om ICOMs etiske retningslinjer kan legges til grunn i politiske føringer for denne typen avgjørelser hos forvaltningsmuseene.